De Groeten van Klaasje!

Lesbrief bij Erfgoededucatielessen over Wagenborgen voor groep 4 van Basisschool de Kronkelaar in Wagenborgen

Inhoudsopgave Lesbrief

De Groeten van Klaasje

Beste Leerkracht 5
Lesopzet Groeten van Klaasje 7
Stappenplan Lessen Groeten van Klaasje: 9
De Brief van Klaasje 13
Extra opdrachten 17
Teksten in de Powerpoint 18
Onbekende beroepen en een Rollenspel 27
Enkele aanvullende ideeën bij het briefschrijven 31
Verantwoording en Kerndoelen 33

Wagenborgen, juni 2024

Beste Leerkracht van Basisschool de Kronkelaar,

Wat leuk dat je Leerkracht bent op de Kronkelaar in Wagenborgen en deze lesbrief leest. Over het dorp Wagenborgen is veel te vertellen. Met zorg is daarom een Erfgoededucatieles over Wagenborgen opgesteld.

De lessen zijn gemaakt voor leerlingen uit groep 4 en bedacht in samenwerking met jullie oud-collega Mandy Hiemstra, Stichting Erfgoedpartners in Usquert en in samenwerking van de Groninger Archieven in Groningen.

Met deze les gaan jij en je leerlingen nadenken over:
-verzamelen
-een archief
-dingen bewaren
-oude foto's van Wagenborgen bekijken. Daarna mogen jullie zelf foto's maken in het dorp en de plekken van de foto's bekijken.
Tijdens een volgende les kunnen jullie de gemaakte foto's bekijken en bespreken wat oud is en wat nieuw. Daarna gaan de leerlingen creatief schrijven met een kroontjespen. De lessen kunnen vervolgens afgesloten worden met een klein Beroepenspel waarbij de leerlingen zich inleven in de oude beroepen.

De tijd die bij de lessen wordt aangegeven is een gemiddelde. Wanneer je er voor kiest met de leerlingen presentaties te maken ben je natuurlijk meer tijd kwijt dan wanneer je besluit een korte verwerkingsopdracht aan te bieden.

Het makkelijkst bij deze les is om gewoon de PowerPoint door te kijken en de notities die bij elke Dia zijn toegevoegd bij de les te gebruiken. In het doosje is een USB-stick bijgesloten waar de Powerpoint op staat. Ook staat daar de digitale versie van de les op. Daarnaast zit een envelop met de Brief, foto's en Beroepenkaartjes in het doosje.

Hopelijk kijken de leerlingen van Kronkelaar met verwondering naar het dorp waar hun school staat en helpen de lessen over 'Klaasje' daarbij.

We wensen jou en je leerlingen veel plezier met dit lespakket!

Samengesteld door:

Lidia Kooistra - Erfgoeddocent / Historica / Docent

Namens: Erfgoedpartners Groningen

Met medewerking van: De Groninger Archieven

Met dank aan: Mandy Hiemstra, voormalig Leerkracht op de Kronkelaar.

NB: De historische foto's van Wagenborgen zijn beschikbaar gesteld door de Groninger Archieven. De foto's mogen alleen voor Educatieve doeleinden worden gebruikt.

Lesopzet Groeten van Klaasje - Wagenborgen

Onderdelen Les:

Dag één:

(Bijvoorbeeld van 12.30 – 14.15)

1. Verzamelen
2. Een archief
3. Een brief
4. Onbekende woorden in de brief
5. De Foto's
6. De foto's op PowerPoint
7. Een rondgang door het dorp Wagenborgen

Dag twee:

(Bijvoorbeeld van 12.30-14.15)

8. Zelfgemaakte foto's bekijken
9. Een brief over 'mijn dorp' & aanvullende ideeën
10. Onbekende beroepen en een Rollenspel
11. Kleding van honderd jaar geleden
12. Kleding van honderd jaar geleden en kleding van de toekomst – A
13. Kleding van honderd geleden en kleding van de toekomst - B

Benodigdheden bij Groeten van Klaasje:

1. **Powerpointpresentatie** 'Groeten van Klaasje Wagenborgen'. De Powerpoint loodst je door de lessen heen.
2. De **brief** van Klaasje die is opgesteld voor deze lessenserie.
3. Enkele **camera's** of Ipads/tablets om mee te nemen bij de rondgang door het dorp.
4. **Kroontjespennen** en bakjes met inkt. De kroontjespennen en inkt zijn aanwezig op de Kronkelaar.

5. '**Oude Beroepen-kaartjes** uitgeknipt.

Lesdoelen De Groeten van Klaasje

1. De leerlingen kunnen uitleggen wat een archief is en wat er in een archief wordt bewaard.
2. De leerlingen kunnen in hun eigen woorden een omschrijving geven van het begrip 'vroeger'.
3. De leerlingen kunnen op basis van oude foto's enkele verschillen aangeven tussen vroeger en nu.
4. Op basis van informatie uit oude foto's kunnen de leerlingen aangeven welke veranderingen zich hebben voorgedaan in hun eigen omgeving door de jaren heen.
5. De leerlingen kunnen een straatbeeld uit het heden vergelijken met een straatbeeld uit het verleden. Zij kunnen drie verschillen noemen.
6. De leerlingen leren begrijpen dat hun eigen omgeving een bron van informatie is.

7. De leerlingen kunnen verwoorden en motiveren welke informatie over hun eigen omgeving zij zelf willen doorgeven aan hun leeftijdsgenootjes in de toekomst.
8. De leerlingen kunnen objecten benoemen die in de toekomst nog aanwezig zouden kunnen zijn.
9. De leerlingen kunnen in eigen woorden een omschrijving geven van de begrippen ‘verleden’, ‘heden’, ‘toekomst’.

Stappenplan Lessen Groeten van Klaasje:

Voorbereiding:

1. Trek twee dagdelen van minstens 90 minuten uit voor de lessen. Bijvoorbeeld 12.30 tot 14.15.
2. Neem de Powerpointpresentatie die bij de lessen hoort goed door. Bij veel Dia's staat extra informatie die je kunt gebruiken tijdens het vertellen.
3. Controleer of de benodigde spullen beschikbaar zijn en of de oude brief bij het lespakket er is.
4. Plug de usb-stick in de computer, start de presentatie en geniet van deze nieuwe kennismaking met Wagenborgen!

Groep 4 maakt in 21 stappen kennis met Wagenborgen van 100 jaar geleden….

Les Eén (ong. 90 minuten.)

Groeten van Klaasje:

1.: Introductie. Vertel de leerlingen over de lessenserie Groeten van Klaasje over Wagenborgen. (Dia 4)

2. Onderwijsleergesprek over verzamelen. Vraag de leerlingen of ze wel eens een verzameling hebben gehad. Ook andere vragen kunnen aan bod komen zoals: 'Hebben jullie wel eens iets verzameld?', 'Wat heb je verzameld?', 'Waarom ging je dat verzamelen?', 'Waar bewaarde je de verzameling?', 'Ken je mensen met een bijzondere verzameling?'. De vragen zijn ook toegevoegd aan de PowerPointpresentatie. (Dia 5)

3. Een Archief: Het tweede onderdeel van het onderwijsleergesprek gaat over een archief. Daarbij komen de volgende vragen aan bod: 'Hebben jullie wel eens een grote verzameling gezien?', 'Waar stond die verzameling?', 'Als er heel veel spullen in een grote ruimte staan, en je die kunt bekijken, hoe noem je dat gebouw dan?', 'Als er teveel spullen zijn om te laten zien, waar worden de spullen dan bewaard?'.
Daarna wordt op de PowerPoint plaatjes van de Groninger Archieven getoond. (Dia 6)

4. Binnen in het Archief: Er volgen enkele dia's over de Archieven. Informatie over de foto's staat bij de dia. Je kunt vertellen dat het in een archief vaak een beetje koud is, dat het materiaal heel kwetsbaar is etc. (Dia 7,8,9 en 10)

5. Wagenborgen in de Archieven. Bij de volgende twee dia's kun je vertellen dat je nagevraagd hebt wat er in de Archieven te vinden was over Wagenborgen. En daarna kun je vertellen dat je een bijzondere envelop mee kreeg. (Dia 11 en 12)

6. De Brief van Klaasje. Je pakt de brief van Klaasje erbij en vertelt dat de brief in de Archieven lag en dat je die mee mocht nemen. (Dia 13)

7. Voorlezen van de brief. Daarna ga je de brief voorlezen. De brief is best lang, dus de leerlingen mogen er best even voor gaan zitten. Ondanks dat er misschien woorden in de brief staan die de leerlingen niet direct begrijpen, lees je de brief in één keer voor. (Dia 14)

8. Gesprekje over de brief. Jullie bespreken samen wat er allemaal in de brief staat. Van sommige dingen zijn plaatjes in de diapresentatie opgenomen; een kroontjespen, een schillenboer, een rijtuig, een automobiel en een ouderwetse fotograaf. Informatie over die voorwerpen staat in de presentatie in de notities. (Dia 15,16,17,18,19,20)

9. Introductie foto's van Klaasje. Jullie gaan samen de foto's bekijken van Wagenborgen in de jaren twintig van de twintigste eeuw. Het zijn de foto's die 'Klaasje' 100 jaar geleden met de fotograaf heeft gemaakt in het dorp. (Dia 21 en 22)

10. Historische foto's. Bekijk samen de historische foto's en laat de leerlingen er op los fantaseren! Mochten de leerlingen echt geen concrete overeenkomsten zien dan is Dia 34 een mooi plaatje om te laten zien ter vergelijking van vroeger en nu. (Dia 23,24,25,26,27,28,29,30,31,32,33,34)

11. De Wandeling. Jullie gaan samen een wandeling door Wagenborgen maken en daarbij foto's maken. Iedere leerling mag een foto van iets van vroeger en een foto met iets van nu maken. Loop langs de Hoofdweg richting de Kerkstraat en steek zo weer over naar De Kronkelaar. Een langere wandeling kan ook als je er tijd voor hebt.
Tip: Neem een paar tablets mee. Wanneer de leerlingen iets willen fotograferen moeten ze even om een tablet vragen en daarna weer teruggeven. Zo lopen niet alle leerlingen met een tablet te sjouwen en is het na afloop minder werk de foto's van de tablets te halen.

12. Keuzeopdracht - Historische kleding. Klik door naar Dia 68. Mocht er na de wandeling of op een ander punt van de les nog tijd over zijn, dan kan deze dia nog van pas komen. Jullie kunnen kort de foto bespreken, de informatie staat in de notitie van de Dia. Wat voor kleding hadden kinderen 100 jaar geleden aan? Als verwerkingsopdracht kunnen de leerlingen twee figuren tekenen: één in ouderwetse kleding en één in moderne kleding.

Einde Lesdeel Eén.

Voorbereidingen voor les twee:

1. Foto's van de leerlingen van de tablet halen en in de PowerPoint zetten. In de presentatie zitten alvast drie lege dia's waar de foto's ingeplakt kunnen worden. Maar er kunnen er gemakkelijk nog meer tussengevoegd worden natuurlijk. (Dia 42,43,44)
2. Papieren, Kroontjespennen en inkt klaarzetten.
3. Briefjes Oude Beroepen uitknippen. (Zie pag. 35,36,37)

Les twee (ong. 90 minuten.)

Groeten van Klaasje.

13. Korte introductie les 2 van Klaasje. Waar waren we ook alweer mee bezig? (Dia 39 en 40)

14. Jullie gaan samen de foto's van de vorige dag bekijken. Het is leuk om de foto's kriskras door elkaar in de presentatie te zetten. Bij iedere foto kun je vragen wie de foto heeft gemaakt, waarom en of het dus van vroeger is of van nu. (Vanaf Dia 41)

15. Aan wie schrijf jij je brief? De leerlingen gaan zelf een brief schrijven. Dat kan op twee manieren:
    1; de leerlingen mogen zelf weten aan wie – een buurvrouw, een ouder, een grootouder, een vriend(in).
    2; de leerlingen maken briefjes met hun naam erop en trekken een briefje met de naam van de persoon aan wie ze hun brief gaan schrijven. (Dia 44, 45)

16. Kroontjespen. Leg daarna oude kranten op de tafels en deel de Kroontjespennen en potjes met inkt uit. (Dia 46)

17. Brief Schrijven. Neem de leerlingen daarna stap voor stap mee bij het schrijven van een brief. (Dia 47,48)

18. Brieven. De brieven zijn klaar. Neem de brieven in en ruim alle schrijfspullen op. Wanneer er nog tijd is, kunnen jullie nog het Beroepenspel doen dat bij de Les hoort.

19. Oude Beroepen. Neem met elkaar de 12 oude beroepen door. Korte toelichtingen over de Beroepen staan op de Beroepenbriefjes (verderop in het bestand) en in de notities van de presentatie. (Dia 50 tot en met 65)

20. Beroepen-groepjes. De leerlingen worden verdeeld in groepjes van 3 á 4 leerlingen. Elk groepje krijgt een briefje met een onbekend beroep. Daar zit een foto bij of een kleine omschrijving. De groepjes bereiden zich voor op een klein rollenspel.

21. Beroepen raden. Eén van de leerlingen mag ‘hun’ beroep uitbeelden voor de hele klas. De leerlingen uit de klas mogen vragen stellen. De overige leerlingen uit het groepje mogen deze alleen met ja of nee beantwoorden. Zo moeten de leerlingen in de klas zien te raden welk beroep wordt uitgebeeld.

Einde lesdeel twee.

De Brief van Klaasje

Een oude versie van de brief van Klaasje is toegevoegd aan deze lesuitwerking. De uitgetypte versie van de brief staat op de volgende pagina. De brief kan in één keer voorgelezen worden. Daarna kunnen de leerlingen de foto's samen bekijken die in de PowerPoint staan.

Wagenborgen

Vrijdag 23 mei 1924

Hallo jongens en meisjes,

Mijn naam is Klaasje, ik ben 8 jaar en ik woon in Wagenborgen. Ik zit in mijn bankje in ons klaslokaal en ik schrijf jullie deze brief. De inkt van mijn kroontjespen ik bijna op, maar gelukkig mocht ik wat inkt van mijn vriendinnetje Truida lenen. Onze Meester vroeg mij jullie iets te schrijven over de opdracht die we deze week van hem te doen kregen. Een bijzondere opdracht over mijn dorp; Wagenborgen.
Het begon zo; toen we maandag op school aankwamen stuurde Meester ons direct weer naar buiten! Meester zei: we gaan een wandeling door het dorp maken. Tijdens de wandeling moesten we goed om ons heen kijken en alles onthouden wat wij op straat tegenkwamen.
Gelijk verdeelden wij de taken onder elkaar. Ik mocht de mensen te voet op straat tellen. Harm ging de fietsers tellen, Jan de rijtuigen en Aaltje de passerende automobielen. Al dachten we niet dat we die tegen zouden komen, want slechts een paar rijke Heren in Wagenborgen hebben een automobiel.
De volgende dag, op dinsdag, vroeg Meester ons te vertellen wat ons de vorige dag was opgevallen toen we door de straten van Wagenborgen liepen. Wij vertelden Meester over wat we gezien hadden en welke mensen we tegengekomen waren.
De meeste mensen die we tegenkwamen waren aan het werk voor de Stichting. Want in ons dorp zit de Vereniging Tot Christelijke Liefdadigheid waar de Verpleegden wonen. Verpleegden zijn mensen die niet voor zichzelf kunnen zorgen en daarom in één van de gebouwen van de Stichting wonen bij hun Stichtingsvader of Stichtingsmoeder.

De eerste die we tegenkwamen was Cornelis de Rijk, die de post op zijn driewieler rondbracht. En bij de directeurswoning zagen we de heer Magendans juist naar één van de Verpleeggebouwen wandelen.
Later zagen we ook de heer Troost, de administrateur van de Stichting. Natuurlijk had hij zijn stijve zwarte bolhoed op. Mogelijk liep hij naar het Station of het Stationskoffiehuis om bezoekers aan de Vereniging op te halen.
Toen wij verder wandelden, zagen wij ook nog de kar van de schilleboer, de winkels en hun uitstallingen en ook een aantal kleine meisjes die buiten speelden met hun tol. En we zagen nog enkele Verpleegden die buiten aardappels aan het schillen waren.

Meester noteerde al onze bevindingen met een krijtje op het bord en zo hadden we een keurig rijtje van alles wat we gezien hadden.
De volgende dag, woensdag, kregen we allen pen en papier! Van Meester mochten wij een tekening maken van onze straat, of van andere bijzondere zaken die wij hadden gezien.
Hebben jullie de foto's al bekeken? De foto's zijn van plekken in ons dorp Wagenborgen. Ik moet jullie vertellen dat er iets heel bijzonders gebeurde op donderdag. Donderdagochtend kwam de heer fotograaf vertellen hoe een foto gemaakt wordt. Daarna gingen wij samen met Mijnheer de fotograaf wandelen door het dorp om samen foto's te maken.
De sterkste jongens van onze klas mochten de zware spullen van Mijnheer de Fotograaf dragen. Hij had een grote kist bij zich waar het fototoestel in zat. Anderen mochten een plek uitkiezen vanwaar de foto's gemaakt werden. En ik mocht mijnheer de fotograaf assisteren bij het afdrukken van een foto! Hij verdween helemaal onder een doek!
En vandaag, op de laatste dag van de week, vroeg Meester mij verslag te doen van de afgelopen week. Meester zei dat hij een plan heeft met de foto's en ik mag hem daarbij

helpen. Meester zei: 'Klaasje, jij krijgt een opdracht. Schrijf een brief aan een groep jongens
en meisjes die je niet kent, en vertel hen over de opdrachten van deze week.'. Straks, na de
rekenles, gaat Meester verder vertellen over het plan. Wat zal het zijn?
Nu moet ik stoppen, want Meester wil graag beginnen. Dag hoor!
Hoogachtend,

Klaasje

Extra opdrachten

Kleding van honderd jaar geleden

1. Bij dit keuzeonderdeel vertelt de Leerkracht over oude kleding. Onder 'Extra Opdrachten' helemaal onderaan in de PowerPoint staat een foto met kinderen van rondom 1900. De volgende vragen kunnen aan bod komen:
   -Welke verschillen met kleding in nu zien de kinderen?
   -Is er een verschil tussen jongens en meisjes?
   -Wat voor schoenen dragen de kinderen?
   -Waarom hebben de meisjes een schort voor?
   De Leerkracht vult het verhaal over de kinderen aan met verschillen in leefwijze door te wijzen op:
   -Schoenen waren duurder dan klompen.
   -Kleding werd maar één keer in de week gewassen.
   -Ritsen bestonden nog niet.
   -Felle en bonte kleuren waren duurder om te maken.
   -Veel kleding werd zelf gemaakt en gebreid.

2. **Kleding van honderd jaar geleden en kleding van de toekomst - A**
   Bij dit onderdeel gaan de leerlingen kijken en tekenen. Ze krijgen elk een tekenpapier. Daarop mogen ze twee kinderen tekenen. Het ene kind mogen ze tekenen met kleding van 100 jaar geleden. En het andere kind met kleding van nu of zelfs van de toekomst. Bij de eerste moeten ze goed kijken hoe de kinderen er op de PowerPoint uit zien. Voor de tweede tekening mogen ze hun fantasie gebruiken. Daarna laten de leerlingen hun tekeningen aan elkaar zien.

3. **Kleding van honderd jaar geleden en kleding van de toekomst – B**
   Alternatieve vorm van bovenstaande opdracht
   Bij dit onderdeel gaan de leerlingen wat ze gezien hebben in de praktijk brengen. Ze krijgen vellen papier die zo groot zijn als zijzelf. (Bijvoorbeeld van 1.20. Dit kan eventueel ook met een behangrol.) Ze gaan samenwerken in tweetallen. De eerste leerling gaat op het vel liggen. De ander trekt een figuur om de andere leerling heen met een potlood. Vervolgens doen ze dit andersom. Daarna mogen ze hun omtrek uitknippen. Op het blad tekenen ze hun kleding. Eén van hen tekent kleding van honderd jaar geleden. De ander tekent kleding van de toekomst. Wanneer ze de opdracht klaar hebben, kunnen ze het vel voor zich houden, en kunnen ze aan hun klasgenoten laten zien hoe ze er 100 jaar geleden uit zouden hebben gezien, en hoe ze denken dat ze er in de toekomst uit zouden zien.

Teksten in de Powerpoint

De Erfgoedles De Groeten van Klaasje kan bijna helemaal gedaan worden aan de hand van de PowerPoint. Bij iedere dia staat in de notities alle informatie die je als Leerkracht nodig hebt. Voor de helderheid zijn de teksten uit de PowerPoint ook hieronder toegevoegd in het Lesplan. Niet bij alle Dia's is een notitie toegevoegd, dus die worden overgeslagen in dit overzicht.

Dia 5: Verzamelen

1. Onderwijsleergesprek over verzamelen.
   Daarbij komen de volgende vragen aan bod:
   'Hebben jullie wel eens iets verzameld?',
   'Wat heb je verzameld?',
   'Waarom ging je dat verzamelen?',
   'Waar bewaarde je de verzameling?',
   'Ken je mensen met een bijzondere verzameling?'.

   Bekende verzamelobjecten zijn: kunstvoorwerpen, boeken, etiketten, postzegels, sigarenbandjes, luciferdoosjes en natuurlijke objecten zoals schelpen en mineralen. Ook worden vingerhoedjes, munten, kroonkurken, bierflesjes vaak gespaard.
   Bij leerlingen betreft het vaak; schelpen, stenen, geld, knikkers, snoep, voetbalplaatjes.

2. Extra's:

a. Verdiepende vragen:
   -Kun je iets noemen wat je niet kunt verzamelen?
   -Ken je nog andere woorden voor een verzameling? (Collectie / Bundel / Groep / Massa / Hoop)
   -Kennen jullie de volgende uitspraak?
   'Moed verzamelen'
   Wat zou het betekenen?

b. Na het onderwijsleergesprek kan de Leerkracht met de leerlingen afspreken dat ze de volgende dag iets mee nemen wat ze hebben verzameld, wat ze zouden willen verzamelen, of een voorwerp dat je kunt verzamelen.

Dia 6: Groninger Archieven

Het tweede onderdeel van het onderwijsleergesprek gaat over een archief. Daarbij komen de volgende vragen aan bod:

'Hebben jullie wel eens een grote verzameling gezien?',

'Waar stond die verzameling?',

'Als er heel veel spullen in een grote ruimte staan, en je die kunt bekijken, hoe noem je dat gebouw dan?',

‘Als er teveel spullen zijn om te laten zien, waar worden de spullen dan bewaard?’.

Daarna worden in de PowerPoint plaatjes van de Groninger Archieven getoond.

Bij onderstaande foto’s staat een korte toelichting.

Toelichting: De leerlingen kunnen misschien lezen wat er op de gevel geschreven staat. De Groninger Archieven bewaren dus documenten die gaan over de provincie Groningen. Het is een relatief nieuw gebouw waar oude dingen zo goed mogelijk bewaard kunnen worden.

Dia 7: Ingang Groninger Archieven

Toelichting: Dit is de ingang van de Groninger Archieven. Op de ramen bij de ingang zijn allemaal plaatjes te zien. Hierop staan bekende Groningers die belangrijk zijn voor de geschiedenis van Groningen. Voorbeelden: Willem Albert Scholten (Fabrikant), Aletta Jacobs(feministe en arts), Ede Staal(zanger) Fré Meis (stakingsleider).

Dia 8: Een Archief

Toelichting: Hier zie je hele oude kasten met boeken en papieren zoals ze in de Archieven staan. Papier is best moeilijk te bewaren, het mag natuurlijk niet nat worden. Maar het mag ook niet te heet worden. Daarom staan de kasten in lange rijen in donkere ruimtes waar met een moeilijk woord de ‘luchtvochtigheid’ wordt geregeld. Zo kunnen de papieren, boeken, brieven, aktes, kaarten, plattegronden en nog veel meer zo goed mogelijk bewaard blijven.

Dia 9: Moderne Archiefkasten

Toelichting:

Waar alle archiefstukken nu meestal liggen opgeslagen, ziet het er eigenlijk niet gezellig uit. Het zijn stalen kasten met nummers er op. Zo kunnen de medewerkers van de archieven alle stukken snel weer vinden. Ook is het in de Archieven meestal een beetje koud. Daardoor blijven oude papieren langer bewaard.

Dia 10: Een archiefstuk bekijken

Toelichting: In het gebouw kunnen bezoekers oude archiefstukken bekijken. Daarbij worden ze geholpen door één van de medewerkers. Om de oude archiefstukken niet te beschadigen, mogen ze niet met de handen aangeraakt worden. De vrouw die het boek heeft opgehaald heeft dan ook witte handschoentjes aan. Tegenwoordig kunnen steeds meer archiefstukken ook digitaal opgezocht en bekeken worden.

Dia 12: Ik kreeg een bijzonder pakketje…

De Leerkracht vertelt dat zij of hij naar de archieven is geweest. Daar heeft iemand die daar werkt een envelop gevonden die bedoeld is voor de leerlingen van Wagenborgen.

De Leerkracht haalt een oude brief uit de envelop.

Dia 13: Een oude brief…

De Leerkracht geeft voordat hij of zij begint te lezen aan, dat wanneer de leerlingen een woord horen dat ze niet kennen, ze deze moeten onthouden. Na het lezen van de brief mogen ze er vragen over stellen.

Op de PowerPoint is de aanhef van de brief te zien. De Leerkracht vraagt de leerlingen welke datum boven de brief staat. Misschien kan één van de leerlingen wel vertellen hoe oud de brief dan al is.

-Wanneer is de brief geschreven?

-Waar is de brief geschreven?

Optioneel:

Daarna leest de Leerkracht de eerste twee alinea's voor. Daarna mag een leerling naar voren komen om ook een stuk voor te lezen.

Dia 16: Kroontjespen

-Kroontjespen en inkt.

'Waarom zou het een kroontjespen heten?'

'Waarom moest Klaasje zo voorzichtig zijn tijdens het schrijven?'

'Waarom kon je een brief die geschreven was met een kroontjespen beter niet meteen opvouwen?'

'Waarom zou het voor een leerling die met links schreef, extra moeilijk zijn geweest om met een kroontjespen te schrijven?'

'Hoe heten de pennen waar we nu mee schrijven?'

Toelichting: In de tijd van Klaasje schreven leerlingen met een kroontjespen. Een kroontjespen had een kroonvormige verbreding en werd voor gebruik in een inktpotje gedoopt. Wanneer leerlingen klaar waren met schrijven, moest de pen schoongemaakt worden met een inktlap. Omdat de inkt heel traag droogt, werd soms vloeipapier gebruikt om het drogen te versnellen. In de tijd van Klaasje hadden veel

lessenaars en schoolbankjes een apart ingebouwd bakje voor inkt waarop een schuifje zat dat als deksel diende.

Dia 17: Schillenboer

-Schillenboer

'Wat gooi je allemaal in de prullenbak?'

'Heb je thuis ook aparte vuilnisemmers?'

'Hoe vaak wordt de vuilnis opgehaald?'

Toelichting: De Schillenboer haalde in Nederland tot in de twintigste eeuw de schillen op bij de mensen thuis. Deze schillen werden in een aparte emmer bewaard, naast de vuilnisemmer. Met een kar of een wagen kwam de schillenboer aan de deur voor groenteafval, broodresten en andere etensresten die gebruikt konden worden als voer voor vee. Schillenboeren waren vaak zelf veehouder en verzamelden zo extra voedsel voor hun vee.

Dia 18: Rijtuig / Koets

-Rijtuig / Koets

'Wat is het verschil tussen een koets en een kar?' (overkapping)

'Hebben jullie wel eens gehoord van de Gouden Koets?' ' Wie rijdt daar in?'

'Hoe zou je vroeger hebben kunnen zien dat er een heel voornaam iemand in de koets zat?' (extra veel paarden er voor)

'Hoe heet de man die de koets bestuurt?'

Toelichting: Een koets is een rijtuig met een vaste of opklapbare kap. Een koets wordt getrokken door twee of meer paarden. In tegenstelling tot een kar, is een koets goed geveerd. In combinatie met de kap die dicht kan, was een koets redelijk comfortabel. Op de bok van een koets zit de koetsier.

De koets was een vervoersmiddel waarvan alleen de 'gegoede burgerij', de bovenklasse, gebruik van maakte. Ook de Stichting had een koets en paarden. Gegoede burgers die met de trein van Zuidbroek-Delfzijl bij de Stichting op bezoek kwamen, werden met de koets van het station opgehaald.

Dia 19: Automobiel

-Automobiel

‘Wat is een automobiel? Of hoe noemen we een automobiel nu?’

‘Waarom zou Klaasje niet hebben verwacht veel automobielen tegen te komen in Wagenborgen?’

‘Waar lijkt deze automobiel op?’.

Toelichting: In de tijd van Klaasje, 1926, reden er nog maar weinig auto’s in Nederland. Er waren geen autosnelwegen. De auto’s die er wel reden hadden waren gestandaardiseerd en hadden een voorin liggende motor met gesloten koetswerk. Hotel Paviljoen Prenger in Wagenborgen verwierf in de jaren twintig van de twintigste eeuw een vergunning voor het gebruik van moderne vervoersmiddelen. De eigenaar van het Hotel gebruikte de T-ford als taxi voor bemiddelde gasten.

Dia 20: Fotograaf

-Fotograaf

‘Wat doet een fotograaf?’

‘Waar maak jij weleens foto’s mee?’

‘Heb je weleens een print van een foto gezien?’

Toelichting: Fotografie is rond 1820 ontstaan met de camera obscura. De eerste foto’s waren uniek, er kon geen tweede exemplaar van gedrukt worden. Dit kwam omdat de foto’s direct op het papier werden gebrand in plaats van op een negatief. In de tijd van Klaasje maakten fotografen nog gebruik van magnesiumlicht. Ook de vroege vorm van kleurenfotografie was al uitgevonden, het autochroomproces. Maar in de praktijk werd daar in Nederland nog niet veel gebruik gemaakt. Daar hing een hoog prijskaartje aan.

Pas in 1981 kwamen de eerste digitale fotocamera's.

Dia 22: Bij de brief horen foto’s

Klaasje ging met een fotograaf op stap. Tijdens de rondwandeling gingen ze samen foto’s maken. In de presentatie volgen nu de ‘foto’s van Klaasje’. Wagenborgen in de jaren ‘20. Bekijk samen met de leerlingen de foto’s en wie weet herkennen ze plekken of kunnen ze iets vertellen over wat ze zien.

Dia's 23 tot en met 33: Wat zie je op deze foto van Klaasje?

Begeleidende vragen:

'Wat valt jullie op aan de foto's van Klaasje?'

'Zijn er gebouwen die jullie herkennen?'

'Zijn er misschien ook gebouwen verdwenen?'

'Rijden er auto's in de straat?'

'Zie je fietsers?'

'Hoe zien de huizen er uit? Zijn er dingen anders dan bij ons nu?'

'Waren er straatlantaarns?'

'Zijn er ook hoge huizen of flats te zien?'

'Wat voor kleren hebben de mensen op de foto's aan?'

'Wat valt nog meer op?'

NB: bij Dia's 41, 42 en 43 is ruimte om zelfgemaakte foto's van Wagenborgen toe te voegen.

Dia 45: Schrijf je eigen brief

Een brief over 'mijn dorp'

De leerlingen gaan bij het laatste onderdeel de opdracht van Klaasje herhalen. Maar voordat ze daarmee beginnen, schrijven ze op een briefje hun naam, achternaam, adres en woonplaats. Deze leveren ze in bij de juf of meester. Daarna schrijven ze op een papier een brief aan elkaar. Ze gaan aan elkaar vertellen wat ze de afgelopen week gedaan hebben en wat ze gezien hebben. Wanneer ze hun brief geschreven hebben, krijgen ze van de juf of meester een briefje met de naam van een klasgenootje. Ze vouwen hun brief op en vouwen zelf een envelop. Daarop schrijven ze de naam en het adres van hun klasgenootje. Als iedereen klaar is neemt de meester of juf de brieven in. De juf of meester mag zelf kiezen wanneer ze de brieven 'verstuurd'.

Variatie: Enkele leerlingen mogen hun brief typen op de computer en uitprinten. De leerlingen kunnen bij ontvangst van de brief meteen zien of die op de computer is gemaakt of is geschreven met de hand.

Dia 52: Scharensliep

Scharensliep: De Scharensliep kwam langs om botte messen en scharen te slijpen. Dat deed hij met een zware slijpsteen die op zijn Scharensliepwagen was vastgemaakt.

Dia 53: Lantaarnaansteker

Lantaarnaansteker: Een lantaarnaansteker is een persoon die de vroeger nog op gas of olie werkende straatlantaarns aanstak, meestal met behulp van een lange stok. Soms liep hij op hoge stelten door de straat.

Dia 54: De Voddenman

Voddenman: Een voddenman, kocht oude kleren en verkocht die weer door aan fabrieken. Hij kwam bij de deur met paard en wagen, een bakfiets of een kar. De oude kleren, vodden , werden verzameld, uit elkaar gehaald en gebruikt om nieuwe stoffen van te maken.

Dia 55: Dorpsomroeper

Dorpsomroeper: Een dorpsomroeper vertelde aan iedereen het nieuws in de stad, toen er nog geen kranten waren. Hij bracht de mensen op de hoogte van nieuwtjes en belangrijke mededelingen .

Dia 56: Dienstbode

Dienstbode: Een dienstbode woonde op een grote boerderij of in een groot huis en hielp daar met de huishouding; schoonmaken, eten koken, koeien melken en nog veel meer.

Dia 57: Koetsier

Een koetsier bestuurt een kar met een paard ervoor. Hij zit voorop de bok en houdt de teugels vast. Zo bracht hij mensen voor geld van de ene naar de andere plek.

Dia 58: Tonnenophaler

In de tijd van Klaasje hadden mensen geen w.c. Ze gebruikten een ton als w.c. die buiten in een houten huisje of in de schuur stond. De tonnenophaler kwam langs om de ton leeg te gooien in zijn kar.

Dia 59: Kuiper

Een kuiper maakte vroeger houten tonnen met ijzeren ringen er om heen. In de tonnen werd bijvoorbeeld wijn, bier of vis bewaard. De zware tonnen konden gerold worden als ze bijvoorbeeld op een kar geladen moesten worden.

Dia 60: Koemelker

Een koemelker was een boer met een paar koeien. Hij molk vaak ook koeien bij andere boeren die heel veel koeien had. Om te melken zat hij op een klein krukje en kneep hij de melk uit de uier in een emmer.

Dia 61: Scheepsjager

Het paard van een scheepsjager trok grote schepen door de bochten van een kanaal. Daarvoor kreeg de scheepsjager geld van de schippers. Soms was de schipper, of de vrouw van de schipper, ook zelf de scheepsjager. Ze deden dan een band om hun middel en trokken een schip de bocht door.

Dia 62: Hoefsmid

De hoefsmid verzorgde de hoeven van de trekpaarden. Soms bevestigde hij ook hoefijzers onder de voeten van een paard. Die maakte hij precies op maat voor een paard. Omdat er bijna geen auto's waren, waren paarden heel belangrijk!

Dia 63: Melkboer

Melkboer: De melkboer kwam elke dag bij de deur langs om melk te verkopen. Dit haalde hij op de bij de boer en verkocht het aan iedereen. Op een houten kar had hij grote melkbussen staan waarmee hij de melkflessen vulde.

Dia 68: Welke kleren hebben jullie aan?

Bij dit keuzeonderdeel vertelt de Leerkracht over oude kleding. Onder 'Extra Opdrachten' helemaal onderaan in de PowerPoint staat een foto met kinderen van rondom 1900. De volgende vragen kunnen aan bod komen:

-Welke verschillen met kleding van nu zien de kinderen?

-Is er een verschil tussen jongens en meisjes?

-Wat voor schoenen dragen de kinderen?

-Waarom hebben de meisjes een schort voor?

De Leerkracht vult het verhaal over de kinderen aan met verschillen in leefwijze door te wijzen op:

-Schoenen waren duurder dan klompen.

-Kleding werd maar één keer in de week gewassen.

-Ritsen bestonden nog niet.

-Felle en bonte kleuren waren duurder om te maken.

-Veel kleding werd zelf gemaakt en gebreid.

1. Kleding van honderd jaar geleden en kleding van de toekomst - A

Bij dit onderdeel gaan de leerlingen kijken en tekenen. Ze krijgen elk een tekenpapier. Daarop mogen ze twee kinderen tekenen. Het ene kind mogen ze tekenen met kleding van 100 jaar geleden. En het andere kind met kleding van nu of zelfs van de toekomst. Bij de eerste moeten ze goed kijken hoe de kinderen er op de PowerPoint uit zien. Voor de tweede tekening mogen ze hun fantasie gebruiken. Daarna laten de leerlingen hun tekeningen aan elkaar zien.

1. Kleding van honderd jaar geleden en kleding van de toekomst – B

Alternatieve vorm van bovenstaande opdracht

Bij dit onderdeel gaan de leerlingen wat ze gezien hebben in de praktijk brengen. Ze krijgen vellen papier die zo groot zijn als zijzelf. (Bijvoorbeeld van 1.20. Dit kan eventueel ook met een behangrol.) Ze gaan samenwerken in tweetallen. De eerste leerling gaat op het vel liggen. De ander trekt een figuur om de andere leerling heen met een potlood. Vervolgens doen ze dit andersom. Daarna mogen ze hun omtrek uitknippen. Op het blad tekenen ze hun kleding. Eén van hen tekent kleding van honderd jaar geleden. De ander tekent kleding van de toekomst. Wanneer ze de opdracht klaar hebben, kunnen ze het vel voor zich houden, en kunnen ze aan hun klasgenoten laten zien hoe ze er 100 jaar geleden uit zouden hebben gezien, en hoe ze denken dat ze er in de toekomst uit zouden zien.

Onbekende beroepen en een Rollenspel

De leerlingen worden verdeeld in groepjes van 3 á 4 leerlingen. Elk groepje krijgt een briefje met een onbekend beroep. Daar zit een foto bij of een kleine omschrijving. De groepjes bereiden zich voor op een klein rollenspel. Eén van hen mag 'hun' beroep uitbeelden voor de hele klas. De leerlingen uit de klas mogen vragen stellen. De overige leerlingen uit het groepje mogen deze alleen met ja of nee beantwoorden. Zo moeten de leerlingen in de klas zien te raden welk beroep wordt uitgebeeld.
Om deze opdracht soepel te laten verlopen, laat de Leerkracht een serie plaatjes op de PowerPoint zien met de verschillende beroepen. De leerlingen hoeven dus niet de exacte naam van het beroep te raden, maar moeten de juiste foto aanwijzen.

De briefjes met een kleine uitleg van het beroep staan op de volgende pagina. Deze zijn ook bedoeld voor de Leerkracht ter verdieping voor de les. De beroepenstrookjes kunnen uitgeknipt, en uitgedeeld worden.

Scharensliep: De Scharensliep kwam langs om botte messen en scharen te slijpen. Dat deed hij met een zware slijpsteen die op zijn Scharensliepwagen was vastgemaakt.

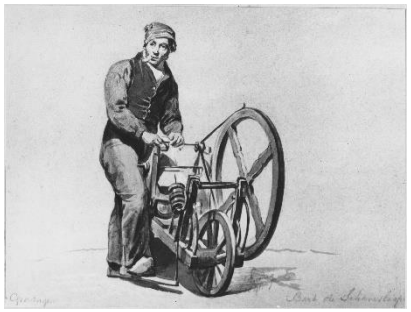

Lantaarn-aansteker: Een lantaarnaansteker is een persoon die de vroeger nog op gas of olie werkende straatlantaarns aanstak, meestal met behulp van een lange stok. Soms liep hij op hoge stelten door de straat.

Voddenman: Een voddenman, kocht oude kleren en verkocht die weer door aan fabrieken. Hij kwam bij de deur met paard en wagen, een bakfiets of een kar. De oude kleren, vodden , werden verzameld, uit elkaar gehaald en gebruikt om nieuwe stoffen van te maken.

Dorpsomroeper: Een dorpsomroeper vertelde aan iedereen het nieuws in de stad, toen er nog geen kranten waren. Hij bracht de mesnen op de hoogte van nieuwtjes en belangrijke mededelingen .

Dienstbode: Een dienstbode woonde op een grote boerderij of in een groot huis en hielp daar met de huishouding; schoonmaken, eten koken, koeien melken en nog veel meer.

Koetsier: Een koetsier bestuurt een wagen met een paard ervoor. Hij zit voorop de bok en houdt de teugels vast. Zo bracht hij mensen voor geld van de ene naar de andere plek.

Tonnenophaler: In de tijd van Klaasje hadden mensen geen w.c. Ze gebruikten een ton als w.c. die buiten in een houten huisje of in de schuur stond. De tonnenophaler kwam langs om de ton leeg te gooien in zijn kar.

Kuiper: Een kuiper maakte vroeger houten tonnen met ijzeren ringen er om heen. In de tonnen werd bijvoorbeeld wijn, bier of vis bewaard. De zware tonnen konden gerold worden als ze bijvoorbeeld op een kar geladen moesten worden.

Koemelker: Een koemelker was een boer met een paar koeien. Hij molk vaak ook koeien bij andere boeren die heel veel koeien had. Om te melken zat hij op een klein krukje en kneep de melk uit de uier in een emmer.

Scheepsjager: Het paard van een scheepsjager trok grote schepen door de bochten van een kanaal. Daarvoor kreeg de scheepsjager geld van de schippers.

Hoefsmid: De hoefsmid verzorgde de hoeven van de trekpaarden. Soms bevestigde hij ook hoefijzers onder de voeten van een paard. Die maakte hij precies op maat voor een paard. Omdat er bijna geen auto's waren, waren paarden heel belangrijk!

Melkboer: De melkboer kwam elke dag bij de deur langs om melk te verkopen. Dit haalde hij op de bij de boer en verkocht het aan iedereen. Op een houten kar had hij grote melkbussen staan waarmee hij de melkflessen vulde.

Enkele aanvullende ideeën bij het briefschrijven…

Bespreking zelfgemaakte foto's:
Bespreek met de leerlingen nogmaals het schema uit de vorige twee lessen.

Herhaal samen met de leerlingen welke veranderingen zij hebben waargenomen in het straatbeeld.

Vraag de leerlingen na te denken over het idee dat over honderd jaar een klas met kinderen een envelop vindt met foto's uit deze tijd. Als de leerlingen uit deze klas zo'n envelop zouden mogen vullen, welke foto's zouden ze dan uitkiezen en waarom?

Laat de leerlingen per tafelgroepje een selectie maken uit het fotomateriaal uit de vorige les. Zo mogelijk kiest iedere leerling een van de foto's uit die hij of zij zelf heeft gemaakt.

Laat hen de afbeelding op de foto beschrijven en laat hen vertellen waarom zij die foto willen bewaren voor de toekomst. Wat kunnen de kinderen in de toekomst van deze foto leren? U kunt de leerlingen vragen hun verhaal te doen met behulp van de volgende twee beginzinnen: Op deze foto is het volgende te zien:... Deze foto moet in de envelop omdat ik graag wil laten zien dat... Verwerking Laat de leerlingen een mooie grote envelop zien. Hierin worden aan het eind van de les de geselecteerde foto's verzameld. ▸

Brief:

Maak een brief bij de foto's. Schrijf samen een brief. Laat de leerlingen zinnen bedenken en schrijf die onder elkaar op het bord. Ontstaat er een logische tekst? Wat moet er veranderd/verbeterd worden? ▸

Eindpresentatie:

Organiseer een eindpresentatie Voordat de envelop voor later gevuld wordt kan het verzamelde materiaal gepresenteerd worden in school. Bijvoorbeeld door per les een presentatiewand in te richten. Het is leuk wanneer zoveel mogelijk mensen op de hoogte zijn van deze activiteit. Misschien wil de directeur van de school het project afsluiten door de envelop met het materiaal voor later officieel dicht te plakken.

Laat de leerlingen uitnodigingen maken voor de eindpresentatie. Nodig de directeur uit, de leerlingen van de andere klassen en ouders. Laat een groepje leerlingen een presentatie maken waarin voor de anderen duidelijk wordt waarover de leerlingen hebben gewerkt en wat ze hebben geleerd. ▸

Toekomst ideeën:

Verzin een apparaat dat er nu nog niet is maar dat in de toekomst bedacht zal worden. Kies een manier om te vertellen over jouw uitvinding. Wat doet dit apparaat? Waarvoor hebben we het nodig? Hoe wordt het bediend? Schrijf hierover een verhaal. Maak een voorbeeld van dit apparaat van kosteloos materiaal. Teken het apparaat. Maak een muurkrant over het apparaat.

Verantwoording en Kerndoelen

"Cultureel erfgoed wordt onderscheiden in materieel erfgoed zoals monumenten, archieven, museale voorwerpen, archeologische vondsten, landschappen en bibliotheken en immaterieel erfgoed zoals gewoontes en gebruiken, tradities, identiteit, verhalen en rituelen." (Onderwijsraad, 2006).

'De Groeten van Klaasje' is een Erfgoedles. Het Erfgoed dat centraal staat in deze les zijn de historische foto's van Wagenborgen die beschikbaar zijn gesteld door de Groninger Archieven. Met de aansluitende wandeling door Wagenborgen zien de leerlingen het Erfgoed letterlijk om zich heen.

Binnen de leerlijn van Cultureel Erfgoed werken de leerlingen van groep 4 met deze les aan de volgende competenties:

Oriënteren: De leerling kan zich met al zijn zintuigen open stellen voor erfgoedaspecten in binnen en buitenschoolse situaties en reageren met associaties aan eigen ervaringen.

Onderzoeken: De leerling kan een verzameling of voorwerp, de eigen culturele omgeving, gewoontes, gebruiken, tradities, verhalen en rituelen begeleid onderzoeken en benoemen.

Uitvoeren: De leerling kan zich, met behulp van erfgoed, inleven in het verhaal en dit verbeelden, nabootsen of er eigen beelden aan toevoegen in verschillende media (woord, beeld, muziek/geluid en beweging). Hij maakt hierbij gebruik van de kennis en vaardigheden die hij op dat moment bezit.
Of er start een nieuw creatief proces waarbij: de leerling via de kunstzinnige vakdisciplines zijn betekenisgeving van het cultureel erfgoed verbeeldt en daarbij werkt aan nieuwe kennis en vaardigheden vanuit de kunstzinnige vakdisciplines

Evalueren: De leerling kan, onder begeleiding, de mogelijke betekenis van erfgoed in relatie tot zijn eigen leefwereld en zijn eigen identiteit benoemen. De leerling kan laten zien welke keuzes hij in de uitvoerende fase heeft gemaakt en kan praten over wat hij heeft verbeeld.

De Erfgoedles De Groeten van Klaasje draagt bij aan het halen van de Kerndoelen van het onderwijs. Aan de volgende Kerndoelen van het Primair Onderwijs, opgesteld in 2006, wordt in deze les gewerkt:

Kerndoelen Oriëntatie op jezelf en de wereld - Tijd

Kerndoel 51 De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen, zoals aanwezig in ons cultureel erfgoed, en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.

Kerndoelen Kunstzinnige oriëntatie –

Kerndoel 55 De leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren.

Kerndoel 56 De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.